

Izbeigt Latgales stūrēšanu Krievijas apkampienos!

Runa ir par Valsts valodas centra (turpmāk VVC) prasību dublēt latviešu literārajā valodā latgalisko tekstu, ko iecerēts iegravēt Latgales kongresa simtgadei veltītajā monumentā. Tas izraisījis patiesu sašutumu latgaļos un arī citu novadu latviešos.

Vispirms atskats vēsturē.

Pirmais Latgales latviešu kongress (Pirmais Latgolas kongress) notiek Rēzeknē 1917. gada 26.-27. aprīlī. Latgaļiem pašiem beidzot ir jāizlemj savs liktenis.

Taču ceļš pie pārējo novadu latviešiem ir grūts un pretrunu pilns, jo atšķirības starp latgaļiem un baltiešiem nebūt nav mazas. Bez tam 1917. gadā latgaļiem pastāv vismaz četras pašnoteikšanās iespējas. Kopēju valsti veidot piedāvā poļi, kā arī valodas un likteņa ziņā tuvie lietuvieši. Treškārt, latgaļi ir varējuši veidot paši savu neatkarīgu valsti. Ceturtā iespēja – iekļauties vienotā Latvijas valstī, apvienojoties ar pārējo novadu tautiešiem, tā sauktajiem baltiešiem – pēc toreizējā cariskās Krievijas administratīvā iedalījuma Kurzemes un Vidzemes (*Лифляндская губерния*) latviskās daļas pārstāvjiem. Karstu politisku debašu krustugunīs, steigas skurbumā, pakļaujoties pat iebaidīšanas politikai, kā arī noticot nerakstītiem baltiešu solījumiem, izšķiras par ceturto iespēju. Un tā, 2. dienas sanāsmē citu starpā tiek pieņemti šādi svarīgi lēmumi:

- *apvienotajā Latvijā Latgalei jābūt autonomijas tiesībām;*
- *latgaļi savu valodu patur baznīcās, skolās un visās Latgales iestādēs;*
- *ticības lietās katoļticīgajai garīdzniecībai ir tiesības uzturēt tiešus sakarus ar Romas pāvestu.*

Ir 2017. gads. Pagājuši 100 gadi, pienācis **atskaites** laiks. Kā zeļ un plaukst Latgale? Cik dzidri un droši tajā skan pamattautas – latgaļu – valoda?

Nekā! Kādreiz stiprās latgaļu tautas pastāvēšana ir apdraudēta. 2011. gadā Latgalē ir vairs tikai 46% latgaļu, bet latgaļu valodu lieto tikai 35,5% cilvēku. Solījumi nav pildīti. Rodas jautājums: Kādai Latgalei par godu tad paredzēts celt pieminekli? Iznāk, ka šādai – izmirstošai... Kā pļiķis Latgalei skan Latvijas Radio 1 raidījumu sērijā “Latgales kongress. 10 stāsti” (producente Vineta Vilcāne) 8. martā dzirdētais, ka profesors Josifs

Šteimanis, lūk, teicis, ka Latgales kongresa lēmumiem nav juridiskā spēka. Par ko tad vispār ir runa?

Rodas pārdomas arī par pašu iecerēto monumentu. Kāpēc kādam ir vēlēšanās tajā iegravēt Raiņa vārdus "I Kurzeme, i Vidzeme, i Latgale ir mūsu..."? Kāpēc izvēlēts Latgales grāvējs Rainis?... Modē? Vai Latgale to ir pelnījusi? Jo: Rainis, latgaļu un lietuviešu valodas pratējs, dzimis Jasmuižā Sēlijā, bērniību pavadījis Latgalē, trimdā 1911. gadā vienaldzīgi atzīmē, ka latgaļu valodai un literatūrai nebūs būt – tā esot lēmuši baltieši. Latvijas brīvvalsts laikā, kad Francis Kemps grib "atlatviskot" baltkrievus (runa ir par pārkrievojtajiem latgaļiem), Rainis iestājas pret to.

Šajā gadījumā svarīgs ir vēl kāds aspekts – skaidra izpratne par Latvijas vēsturiskajiem novadiem – Kurzemi, Zemgali, Latgali, Sēliju, Vidzemi. Stingri ņemot, Vidzeme nepieder senajiem vēsturiskajiem novadiem, tā ir krustnešu varas nodibinātās Līvzemes pēctece, senajai Latgalei atrauta daļa. Taču neba tagad iestāsimies pret Vidzemi. Bet Zemgali un Sēliju gan valsts simtgadē neklātos aizmirst. Vēsturiskos novadus svešas varas arvien mēģinājušas izdzēst no ļaužu atmiņas. Tas turpinās arī mūsdienās ar nebeidzamām administratīvi teritoriālām reformām. Raiņa rindu atgādināšana atdzīvinātu cara Krievijas administratīvo iedalījumu. Ir ļoti žēl, ka tāds iemūžināts Brīvības pieminekļa zvaigznēs. Vai kādam ir vēlme pie šādām guberņām atgriezties? Un tad jau nav tālu līdz nākamajam solim... "Vienotā, nedalāmā *matuška*" arvien ir tīkojusi pēc Latgales...

Bet latgaļiem ir patiesi dižgari, kuri nesuši upurus par savu tautu, cienīgi, lai viņu vārdi tiktu iemūžināti. Tāds ir, piemēram, Pīters Miglinīks, par kuru rakstnieks Antons Rupainis ir teicis: "*..viņš ir tikpat kā tautas svētums un laimīga latviešu tautai ir bijusi diena, kad saules gaismu ieraudzījis šis dižais dzimtenes dēls*". Tie ir izcilie latgaļu atmodas darbinieki Francis Kemps un Francis Trasuns, tas ir par Latgales Prometeju dēvētais dzejnieks Andrivs Jūrdžs. Tāpat nesavtīgais latgaļu patriots, grāmatizdevējs Vladislavs Lōcis. Daudz, daudz viņu ir...

Tālāk. Pieprasīt latgaliskā teksta dublēšanu latviešu literārajā valodā – tas jau ir pat ciniski. Te jau ir velkamas paralēles ar cara un padomju okupācijas laikiem, kad viss tika tulkots krieviski. Gan tāpēc, ka Padomija bija uzņēmusi kursu uz vienotu padomju (lasi: krievu) tautu, gan arī – lai kontrolētu, lai parādītu latviešiem, ka viņi nav saimnieki savā zemē. Nu ko? Vai latgaļi savā Latgalē ir saimnieki?

Jāpiemin vēl kāda pretruna. Proti, mūsdienu Valsts valodas likuma 3. panta 4. daļa skan: "*Valsts nodrošina latgaliešu rakstu valodas kā vēsturiska latviešu valodas paveida saglabāšanu un attīstību.*" Ja jau runa

ir tikai par latviešu valodas paveidu, tātad tam jābūt visiem saprotamam. Bet, ja pārnovadnieki nesaprot un pat jātulko, tas pierāda, ka tā ir atsevišķa valoda. Tā valodu jautājums tiek traktēts pasaulē, uz to savā laikā norādījis filologs Miķelis Bukšs. Bet tieši to Latvijas valodnieki ar Endzelīnu priekšgalā vienmēr centušies noliegt. Tagad sapinušies paši savos argumentos. Vai arī... Vai VVC grib jaunu Latgales kongresu?

Politiskajā situācijā, kad latgaļiem ik uz soļa pārmet separātismu, šis VVC lēmums nav nemaz tik nevainīgs. Kā zināms, tieši Ulmaņa noraidošā attieksme pret visu latgalisko uzjundīja latgaļos pretestības garu, ko tik veikli izmantoja okupanti Baigajā gadā. Viens no komunistu varas trumpjiem bija latgaļu valodas rehabilitēšana. Arī tagad latgaļu sašutums ir tikai dabisks. Viņi uz savas ādas izjūt to, ka, vājinot latgaļus Latgalē, tiek stiprinātas cittautiešu pozīcijas. Tā darīja Ulmanis, tā dara atjaunotā Latvijas valsts. Arī šajās dienās "labie tēvoči", latgaļu aizstāvji, tālu nebūs jāmeklē. Secinājums – VVC ar pilnu tvaiku stūrē latgaļus Krievijas ietekmes sfērā. Varbūt jau noslēgts jauns "Molotova-Ribentropa pakts" ar slepenu protokolu, kas Latgali piedalījis Krievijai?...

Un nobeigumā padomāsim – kas ir pieminēklis? Jo vārdam un simbolam ir milzīgs spēks. Vārda jēga saistās ar piemiņas jēdzienu, personas vai notikuma atceri. Arī kritušo varoņu piemiņu. Varbūt tautas, kas gājusi bojā? Bet, ja tauta vēl ir dzīva, tad pieminēklus kalt būtu tā kā par agru. Vai ne tā? Pajautāsim katrs sev – vai gribam pieminēt, vai arī līdzēt cīņā par tautas izdzīvošanu?

Vēlreiz jāuzsver, ka latgaļi ir daudz jaunākās latviešu koptautas sentauta. Turklāt dzīva sentauta, kas ir pelnījusi tai atbilstošu cieņu. Nevis pieminēkli, bet monumentu savam dzīvības spēkam. Jā, arī cieņu un pateicību, jo bez latgaļu dzīvā spēka papildinājuma diezin vai latviešu tauta vispār būtu vēl dzīva. Mazās dzimstības dēļ, iespējams, tā būtu jau izmirusi.

Atkal atgriežoties pie vēlmes tomēr veidot monumentu, no tikko izklāstītā izriet, kādu domu varētu ielikt šādā arhitektoniskajā veidojumā. Apmēram:

Paldies Tev, Latgale! Tu Latvijai devi vārdu un pateicoties Tev izdzīvoja latvieši, tika atjaunota un pastāv Latvijas valsts.

Saprotams, latgaliski.

Anna Klaučāne (latgaliete), Ligita Leja, Vilis Liniņš (sēļi) – neatkarīgie vēsturnieki